

Tekst: **Henk ten Zijthoff**

Foto's: **Arien Netjes, Koen Arendsen, Gerrit Kempers en pr**

De Houtloods in Hummelo kan er minstens weer een eeuw tegen!

De bouw van de Houtloods aan de Spalderkampseweg in Hummelo vond naar alle waarschijnlijkheid rond 1840 plaats. De laatste jaren leek het lot van dit Rijksmonument bezegeld: het dak was voor een deel ingestort. Nog een paar jaar en dan zou het gebouw niet meer te redden zijn. Maar toch bleek een oplossing nabij. Op bezoek bij de bouwers, de architecten, eigenaar Graaf van Rechteren Limpurg en dr. Catherina van Groningen, voor haar pensionering werkzaam voor de Rijksdienst voor het cultureel erfgoed in Amersfoort. Met aandacht voor de vraag: wat is eigenlijk de naam van het gebouw: Houtloods, de Grote Schure, de Timmerschuur, Wagenloods of de Holtloze?

Eerst iets over de achtergrond

Menigeen vraagt zich af wat de functie van het gebouw aan de Spalderkampseweg is geweest. Om die vraag te kunnen beantwoorden moeten we eerst zo'n 180 jaar terug in

de tijd. Bij Hummelo wordt in die tijd een splinternieuw kasteel gebouwd in Italiaanse stijl. Het nieuwe Enghuizen wordt op 22 september 1843 na een bouwtijd van zeven jaar feestelijk in gebruik genomen door het

echtpaar Van Heeckeren-Williams Hope. Het hele dorp feest mee!

H.J.C.J. baron van Heeckeren van Enghuizen heeft als beroepsmilitair op dat moment een indrukwekkende carrière achter de rug. In 1806 is hij als jonge officier net in dienst bij het Pruisische leger en hij maakt in 1806 de Slag bij Jena mee. Dat zal hem rauw op het dak zijn gevallen, want bij Jena wordt de Pruisen een vreselijke nederlaag bezorgd door Napoleon. Van Heeckeren keert na dit militaire pak slaag terug naar Nederland en zet zijn militaire carrière hier voort onder Koning Lodewijk Napoleon, die dan in Nederland de Franse scepter zwaait. In 1810 krijgen de broers Napoleon grote ruzie met elkaar: broer Lodewijk wordt ge-

dwongen om op te stappen en grote broer Napoleon Bonaparte lijft Nederland in. Nederland is vanaf 1810 onderdeel van Frankrijk. En baron van Heeckeren van Enghuizen treedt in dienst van het Franse leger. Hij is er bij als Napoleon in 1812 de Russen de les wil lezen en daar uiteindelijk niet in slaagt. Wonder boven wonder keert Van Heeckeren levend en wel terug van de talrijke Europese slagvelden.

Follow the money

Na de militaire ellende in Franse dienst huwt baron van Heeckeren van Enghuizen in 1816 met de in Amsterdam geboren Elizabeth Williams Hope. De moeder van Elizabeth is een nicht van de schatrijke broers Hope, die in Amsterdam een uiterst florerende Handelsbank drijven. De vader van Elizabeth is John Williams, een Brit die op het kantoor van Hope & Co in Amsterdam werkt. De zeer vermogende, kinderloze Henry Hope behandelt hem als zijn zoon. En John wijzigt op zijn beurt zijn eigen naam in Williams Hope. Na het overlijden van Henry Hope belandt een deel van zijn gigantische vermogen via haar ouders bij Elizabeth Williams Hope. En door zijn huwelijk met Elizabeth is baron van Heeckeren een zeer vermogend man geworden. Het geld speelt geen grote rol in het huishoudboekje.

En dan nu naar de Houtloods

Er staat in 1843 een gloednieuw modern kasteel in Hummelo. Ontworpen door de Arnhemse architect Jacob Coers. Het park is ingericht door een beroemdheid in die tijd: Isaak Hendrik van Lunteren. En het echtpaar heeft ambities. Er wordt op het landgoed Enghuizen grond geschikt gemaakt voor de landbouw en de bedoeling is om op die gronden pachtboerderijen te realiseren. Kortom, bij de bouw van het nieuwe kasteel en het nastreven van de ambities zijn er in tegenwoordige taal gesproken *facilities* nodig. Rond 1840 is er al het idee dat er voor de toekomst iets geregeld moet worden als het om bouw en onderhoud gaat. Mijn gesprekspartners over dit onderwerp zijn in eerste instantie twee jonge en enthousiaste architecten van WARC uit Steenderen, Ward van der Reijden en Marc de Gelder. En anderhalve week later bij een kop thee bij de Oranjerie van Enghuizen spreek ik met Graaf van Rechteren Limpurg en dr. Catharina van Groningen. Eerst maar eens naar Marc: 'Je moet het zo zien. Het complex aan de Spalderkampseweg is in die tijd gerealiseerd als wat we in deze tijd tegenkomen als een gemeentewerf. En het is gebouwd met de typische stijl die in die tijd op het Landgoed Enghuizen werd toegepast. De gebouwen stralen aan de voorkant grandeur uit. Aan de achterkant is het daarentegen meest sober.' Graaf van Rechteren Limpurg en dr. van Groningen beamen deze kijk van de WARC-architecten. 'Een aantal gebouwen op het landgoed Enghuizen is ontworpen in een stramien van 40 meter lang en 12 meter diep. Wij denken dat er door het driemanschap, bestaand uit baron van Heeckeren van Enghuizen, architect Coers en landschapsarchitect Van Lunteren zeer nauw is samengewerkt. Als het ware *'in einem Guss'* is tot in detail nagedacht over een grootse vormgeving van landschap en bouw in Hummelo. Van Heeckeren verzocht bijvoorbeeld Coers om naar Parijs te gaan om daar inspiratie op te doen. Van Heeckeren van Enghuizen kende de stad zelf goed en had meer van de wereld gezien.'

En het Kraanvogelhuis of beter: de Timmerschuur?

De architecten schieten in de lach: 'Die kraanvogel is een nepper hoor. Er heeft op dat punt een hele tijd een politiehondentrainingsgroep gezeten. Hoe het precies zit, weten wij niet zeker.' Graaf van Rechteren Limpurg weet het antwoord precies. 'Er zijn ganzen en kraanvogels. En net als ganzen schijnen kraanvogels zeer waakzaam

te zijn. In de schuur waar nu die kraanvogel op staat afgebeeld, zat eerder de afdeling 'de Kraanvogel' van de Nederlandse Bond voor de Diensthond. Die Bond houdt zich bezig met de training van onder andere politiehonden. Deze afdeling zat eerst in het rentmeestershuis, dat daar vlakbij staat. Maar toen die locatie te klein bleek, verkastten ze naar de Timmerschuur. De replica van de kraanvogel is in beton uitgevoerd en het is een aandenken aan die periode. En het bord Vossenplaats? Dat blijkt ook een nepper. De gevel is een keer gebruikt bij een openluchtspel en het bord is toen als gimmick blijven hangen. In het gesprek met Graaf van Rechteren Limpurg en dr. Van Groningen blijkt de juiste naam voor dit gebouw toch echt 'de Timmerschuur' te zijn. Maar ja, de naam is ietwat misleidend want oorspronkelijk was dit gebouw... een hooiberg! En het behoorde tot het rentmeestershuis. Je ziet deze types in de oorspronkelijke vorm niet veel meer maar in de Broekstraat in Hummelo staat er nog eentje en ook in het Openluchtmuseum in Arnhem staat een mooi voorbeeld.

Waarom is de Timmerschuur niet meegerestaureerd?

In de gesprekken met betrokkenen blijkt dat cultuurhistorische waarde van dit gebouw vooral zit in het feit dat het onderdeel uitmaakte van het totale complex. Er bleken bij nadere inspectie bijzondere elementen in een gebint van dit gebouw, maar dat bleek pas achteraf. Te laat om nog mee te kunnen nemen in de restauratie van het complex. Uiteindelijk is toen de afweging gemaakt: laat dan maar staan. We gaan het niet slopen want je weet maar nooit. Dr. Van Groningen vult aan: 'Op een kadastrale hulpkaart van 1843 blijken zowel de Houtloods als de Melkerij al te bestaan. Op die hulpkaart is ook te zien dat er een gebouwtje en twee aanbouwsels zijn langs de muur die het complex omzoomt. Die muur is trouwens gebouwd op de oever van de beek. De loop van de beek is verlegd en de bedding van de beek is gedempt. In de loop van ruim anderhalve eeuw verzakte vervolgens de muur. Maar na de restauratie staat die muur er weer perfect bij.'

En was de Houtloods echt een Houtloods?

De architecten kijken elkaar eens aan en zeggen: 'Wij denken wel eens dat het nu gerestaureerde Rijksmonument oorspronkelijk misschien een soort wagenschuur kan zijn geweest en dat het misschien werd gebruikt voor houtbewerking of opslag van hout. Maar zeker weten doen we het niet. Het is bijvoorbeeld bijzonder dat er een kelderruimte in het gebouw is, maar gezien de constructie denken wij dat die vooral dienst deed als een laadperron. Je kan het gebouw

aan de ene kant inrijden met paard en wagen en er aan de andere kant weer uitrijden. Wat ons ook heeft beziggehouden, is de vraag naar de functionaliteit van de enorme zolder die in de houtloods/wagenschuur zit. Je kijkt je ogen uit en je denkt: wat moesten onze voorouders met zo'n grote zolder?

Graaf van Rechteren Limpurg en dr. Catharina van Groningen hebben ook een idee over de oorspronkelijke functie van het gebouw. 'Je ziet dat je dwars door het gebouw kunt rijden met paard en wagen. Er zit een luik in de gevel dat gebruikt kon worden voor de opslag van hooi en stro voor bijvoorbeeld de werkpaarden. Want er was in de Houtloods ook plaats voor het onderbrengen van paarden. De omzomende buitenmuur diende voor beveiliging van het terrein maar was ook prima voor het kweken van lei-fruit. Het gebouw was duidelijk multifunctioneel voor alle mogelijke facilitaire activiteiten ten behoeve van het Landgoed Enghuizen. Het was het centrum voor bouw, opslag en onderhoud.'

Hoe kwam de restauratie uiteindelijk op gang?

De architecten van WARC wijzen op een langere voorgeschiedenis. Ward: 'Op enig moment is een begin gemaakt met een stuk van het dak. Maar het initiatief strandde door verschillende oorzaken. Er is toen een nieuw initiatief geweest van een aantal mensen uit Hummelo om het gebouw tot museum te restaureren. Op dat moment zijn wij er als architectenbureau bij betrokken geraakt. Bij dit initiatief werd ervan uitgegaan dat als dat plan zou doorgaan, er met een combinatie van de aannemersbedrijven uit Hummelo zou worden gewerkt: De Vries en Jolink. Het plan om het gebouw te restaureren tot een museum is uiteindelijk niet doorgegaan. Het Landgoed Enghuizen werd vervolgens zelf opdrachtgever en de bouw kon beginnen.'

Dus de handen uit de mouwen en rap een beetje

'Ja, dat was een mooi moment', beaamt Robert Kemink van aannemersbedrijf De Vries. 'Maar het was enorm aanpoten om het werk binnen de tijd te realiseren. Het project werd voor een deel gesubsidieerd en zoals altijd bij subsidies: er hangt een heel woud aan voorschriften en tijdslimieten aan vast. Daarom moesten wij als aannemers in duo een deel van het werk uitbesteden. Dat kon gewoon niet anders, maar onze vakmensen hadden het natuurlijk veel liever zelf willen doen. De gebinten en de pengatverbindingen zelf maken. Nu moest het noodgedwongen door de tijd worden uitbesteed aan Assinkhout Neede (inderdaad: familie van voormalig huisarts Erik Assink in Laag-Keppel). Assinkhout heeft er trouwens een prachtige constructie van gemaakt, dus alleen maar een compliment voor onze Needse vakbroeders.' Robert Kemink: 'Voor mij was het leukste van het werk dat wij samen met de mensen van Jolink aan de slag gingen.' Garrit Jan Jolink vult aan: 'Onze bedrijven hebben in een ver verleden wel eens vaker samengewerkt maar dat was ver voor mijn tijd. Ook voor ons was de samenwerking nieuw en het is heel goed gegaan. We hadden geen verdeling vooraf. Samen met de bouwbegeleiding door de architecten, de Rijksdienst voor het cultureel erfgoed, de mensen van het Landgoed Enghuizen (Graaf van Rechteren Limpurg samen met zijn rentmeester) en de gemeente, werd alles in het werk tijdens de bouwvergaderingen in goed overleg afgestemd. We zijn er altijd goed en op een positieve manier uitgekomen.' Robert: 'Er zijn meerdere bedrijven actief geweest. En die leverden ieder voor zich een prima prestatie. Takkenkamp deed het voegwerk subliem, Koenders het schilderwerk en Sloot-Sessink deed het installatiewerk. Graaf van Rechteren Limpurg vult aan: 'Het smidswerk voor onder andere het herstel van het toegangshek in de muur werd uitgevoerd

Robert Kemink en Garrit Jan Jolink

Ward van der Reijden en Marc de Gelder

door smederij Bosman in Winterwijk en dat hebben ze heel goed gedaan.' Robert Kemink: 'Het ging allemaal op zijn Achterhoeks in de positieve zin: met veel plezier nauw samenwerken en met de inzet van degelijk vakmanschap.'

Is alles precies in de oude staat teruggebracht?

De architecten van WARC: 'Heel veel wel maar niet alles. In de architectuur is het zo dat bij een restauratie de sporen van de tijd nog wel te zien moeten zijn. Het gaat echter ook om duurzaamheid en een gebouw moet na een grondige restauratie er natuurlijk weer lang tegen kunnen. Kijk, de mortel die is gebruikt door de metselaars is van de oude samenstelling dus kalkmortel zoals in 1840 ook werd gebruikt. Maar er zijn wel dakgoten aangebracht. En de kap is nu beschoten om de duurzaamheid te bevorderen en om in de toekomst meer functionaliteit te kunnen bieden.

In de bouwvergaderingen hebben we het er over gehad dat het jammer is dat zoveel archiefmateriaal uit de 19e eeuw verloren is gegaan, onder andere bij de brand in het kasteel nadat de Tweede Wereldoorlog was afgelopen. Je kunt dan een aantal elementen die bij de restauratie spelen niet meer helemaal zuiver terughalen.'

Dr. van Groningen relateert: 'Ook al hadden we meer archiefmateriaal gehad, dan vraag ik mij af of we daarmee meer aan de weet zouden zijn gekomen over de functies van het totale complex en de specifieke functies van de Houtloods in dat totaal. Ik denk dat de Houtloods een multifunctioneel gebouw is geweest en dat het complex ten dienste stond voor het Landgoed Enghuizen.'

En de reacties?

Garrit Jan Jolink: 'We hebben heel veel positieve reacties gehad toen we aan het bouwen waren. Van bezoekers en passanten. Robert Kemink beaamt dat. 'Dat is ons ook opgevallen. En natuurlijk hebben we ook de keerzijde wel eens meegekregen. Niet iedereen vindt restauraties noodzakelijk. Maar het kan meespelen dat de Houtloods een beeldbepalend gebouw is in Hummelo en dat velen blij zijn dat het gebouw er weer goed bij staat.' Ook WARC kreeg complimenten. Marc: 'Als onze vakgenoten zeggen dat de restauratie zorgvuldig is uitgevoerd, dan geldt dat als een compliment.' Voor de bouwers, de architecten en alle andere betrokkenen was het een mooi moment dat zij

allemaal door Graaf van Rechteren Limburg werden uitgenodigd om in de gerestaureerde Houtloods de oplevering samen te vieren. In september 2018 was dat zover. Het vuur onder de barbecue werd opgestookt. En iedereen die op dat moment in de Houtloods aanwezig was, was vol lof over het project, de restauratie en de gepaste afsluiting.

Tot slot

De Houtloods staat bij het ter perse gaan van deze aflevering te huur. En nog iets moois: het Openluchtspel Hummelo mag zoals de afgelopen jaren ook in 2019 weer gebruik maken van het complex aan de Spalderkampseweg. Het stuk dat bij hen in de steigers staat is getiteld: 'Niks is wat ut lik'

en de voorstellingen zijn op 16, 17, 21, 23 en 24 augustus. Kom kijken naar het spel in een prachtige Hummelse ambiance. Ruim anderhalve eeuw historie kijkt met u mee!

Bronnen:

- gesprekken met de bouwers;
- gesprek met de architecten van WARC in Steenderen;
- gesprek met A.R.E.L. Graaf van Rechteren Limburg en kunsthistorica dr. Catharina van Groningen;
- scriptie Marije S. ten Zijthoff: Oorlog en Vrede in Hummelo (1999/2000 en proefdruk heruitgave 2019).

